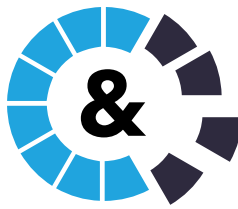

JUSTICE
JUSTITIE

SÉCURITÉ
VEILIGHEID

DECEMBER 2021 | #18 |

EEN DERDE VAN ONZE GEVANGENISBEVOLKING BESTAAT UIT BEKLAAGDEN

DE TOEPASSING VAN DE VOORLOPIGE
HECHTENIS IN BELGIË VERKLAREN.
EEN LONGITUDINAAL ONDERZOEK

Carrol TANGE, Dieter BURSENS en Eric MAES

VOORLOPIGE
HECHTENIS

ONDERZOEKSRECHTER

ALTERNATIEVEN VOOR
DE VOORLOPIGE
HECHTENIS

BESLUITVORMING

DE TOEPASSING VAN DE VOORLOPIGE HECHTENIS IN BELGIË VERKLAREN. EEN LONGITUDINAAL ONDERZOEK

Sinds het begin van de jaren 1990 is de gevangenisbevolking in België spectaculair toegenomen. Ondanks de flinke uitbreiding van de gevangenscapaciteit blijft de overbevolking problematisch. In 2016 bestond meer dan een derde van de bevolking van onze gevangenissen echter uit beklagden in voorlopige hechtenis. In die context vormt de inperking van het gebruik van de voorlopige hechtenis dan ook een grote uitdaging, niet alleen met betrekking tot de grondrechten van de betrokkenen maar ook wat het – zij het wat meer concrete – organisatorische aspect betreft.

Om de toepassing van de voorlopige hechtenis te veranderen, is het echter noodzakelijk om meer inzicht te hebben in het gebruik en de evolutie ervan. En dat is precies de bedoeling van dit artikel: het brengt verslag uit over een onderzoek dat in kaart brengt welke dossier-elementen en beslissingscriteria mee bepalen of er al dan niet wordt gebruik gemaakt van deze vrijheidsberovende maatregel.

Carrol TANGE is doctor in de criminologische wetenschappen en licentiaat in de wijsbegeerte. Hij werkt sinds 2009 als onderzoeker bij de Operationele Directie Criminologie van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC). Hij doet voornamelijk onderzoek naar de modernisering van de organisatie en de praktijk van justitiële en politionele actoren.

Dieter BURSENS is doctor in de criminologische wetenschappen en maatschappelijk werker. Hij werkt sinds 2009 als onderzoeker bij de Operationele Directie Criminologie van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC). Hij doet voornamelijk onderzoek naar jeugdcriminaliteit en preventie.

Eric MAES is doctor in de criminologische wetenschappen en sinds 1999 werkzaam als onderzoeker bij de Operationele Directie Criminologie van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC). Hij werkte reeds aan verschillende onderzoeksprojecten over de thematiek van de voorlopige hechtenis en haar alternatieven.

INLEIDING¹

Al decennialang kampt België met een overbevolking van de gevangenen. Volgens het laatste jaarverslag van het directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen (DGEPI), voor het jaar 2017, ligt de totale gevangenisbevolking nog altijd meer dan 10% (11,8%; DGEPI, 2019, 44) hoger dan de gevangenscapaciteit, ook al verschilt de situatie van de ene tot de andere strafinrichting (Maes et al., 2016, 19-21).

Hoewel de algehele gevangenisbevolking tussen 1980 en 2017 bijna verdubbeld is (van 5.677 in 1980 tot 10.472 in 2017, ofwel een toename van 84,5%), kan deze stijging niet alleen worden verklaard doordat de duur van de uitgesproken straffen langer is geworden of doordat het voor personen die veroordeeld zijn tot een lange gevangenisstraf moeilijker is geworden om een vervroegde invrijheidstelling te verkrijgen. De stijging moet ook in verband worden gebracht met de toepassing van de voorlopige hechtenis (frequentie en/of duur).

Tussen 1980 en 2010 is het aantal gedetineerden in afwachting van een vonnis meer dan verdubbeld: van bijna 1.500 in 1980 tot iets meer dan 3.600 in 2010 (Maes *et al.*, 2016, 23), en dit ondanks de verstrenging van de toepassingscriteria voor het aanhoudingsbevel in 1990 en de invoering (met succes²) van nieuwe alternatieven, zoals de invrijheidstelling onder voorwaarden. Hoewel deze bevolking³ niet meer lijkt toe te nemen, blijft ze wel stabiel rond de 3.500 personen (DGEPI, 2017, 43). We treden hier niet in detail over deze evolutie, maar onze studie bevestigt wel dat wanneer een beklagde verschijnt voor de onderzoeksrechter, die moet beslissen of er al dan niet een aanhoudingsbevel wordt uitgevaardigd, er steeds vaker een beroep wordt gedaan op alternatieven ter vervanging van de gewone invrijheidstelling zonder voorwaarden⁴ (Bursens et al., 2015; Tange et al., 2019). Hoewel de invrijheidstelling onder voorwaarden als alternatief een zeker succes kent, mist ze duidelijk haar doel om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen.

In 2017 waren de gedetineerden in afwachting van een vonnis uiteindelijk nog goed voor 36% van de totale gevangenisbevolking (DGEPI, 2019, 48). Als we naar de beschikbare cijfers kijken, stond België in 2016 vrij hoog op de ranglijst van Europese landen, met 30 gedetineerden in afwachting van een definitief vonnis per 100.000 inwoners. Dit cijfer ligt hoger dan de

¹ Dit artikel is een aangepaste versie van een artikel dat werd gepubliceerd in het wetenschappelijke tijdschrift *Champs pénal* (Tange et al., 2019: <http://journals.openedition.org/champpenal/10921>; DOI: 10.4000/champpenal.10921)

² In 1995 telden de justitiehuzen meer dan 600 (nieuwe) mandaten tot begeleiding in het kader van de invrijheidstelling onder voorwaarden (VI). Dit aantal steeg tot meer dan 4.400 (N = 4.436) in 2010 en tot meer dan 5.000 (N = 5.289) in 2016 (Aebi, Chopin, 2017; Maes, 2016; Maes et al., 2016).

³ Op 1 september 2016 bestond deze bevolking uit 2.713 gedetineerden die nog niet waren berecht, en 682 gedetineerden die niet definitief waren veroordeeld (Aebi et al., 2017, 74).

⁴ We stellen overigens een soortgelijke trend vast wanneer het gaat om het beëindigen van periodes van voorlopige hechtenis.

Europese mediaan (27,1) en ook hoger dan de waarden van buurlanden als Frankrijk (29,1) en Nederland (22,4) (Aebi *et al.*, 2017, 77).

In dit artikel vind je de belangrijkste resultaten van een uniek onderzoek in België. Het bestudeert de evolutie van het aantal voorlopige hechtenissen in de drie arrondissementen die zich het meest op deze maatregel beroepen. Vooral de methode en de belangrijkste resultaten aan bod komen, schetsen we eerst het wetgevend kader en de uitvoering van de voorlopige hechtenis in België.

1. DE VOORLOPIGE HECHTENIS

De uitvaardiging van een aanhoudingsbevel is nog altijd exclusief voorbehouden aan de onderzoeksrechter. De beslissing van de onderzoeksrechter en de eventuele uitvaardiging van het aanhoudingsbevel moesten tot voor enkele jaren altijd plaatsvinden binnen de 24 uur na de eventuele gerechtelijke aanhouding, met andere woorden binnen de 24 uur vanaf het ogenblik van vrijheidsbeneming door de politie. Sinds 2017 is dat binnen de 48 uur.

De uitvaardiging van een aanhoudingsbevel hangt overigens af van bepaalde criteria (art. 16 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis): ernstige aanwijzingen van schuld, de volstreekte noodzakelijkheid van de hechtenis voor de openbare veiligheid en de beschuldiging voor een daad die wordt bestraft met een gevangenisstraf van minstens *één* jaar. Wanneer het gaat om feiten die kunnen worden bestraft met een gevangenisstraf van maximaal vijftien jaar, of van vijf jaar in geval van terroristische misdrijven, is de verplichting tot motivering strenger. Het aanhoudingsbevel moet dan het risico vermelden op recidive, onttrekking, verdwijning van bewijzen of het zich verstaan met derden. Het gebruik van alternatieven voor de voorlopige hechtenis (de invrijheidstelling onder voorwaarden–borgtocht) is afhankelijk van precies dezelfde criteria als het aanhoudingsbevel. De onderzoeksrechter kan de naleving van diverse voorwaarden opleggen: therapie, een behandeling of een opleiding (beroepsopleiding of andere) volgen of voorwaarden naleven ten aanzien van het slachtoffer (bijvoorbeeld geen contact), De onderzoeksrechters en -gerechten zijn vrij te beslissen over de voorwaarden die zij opleggen. Sinds de invoering van het elektronisch toezicht als uitvoeringsmodaliteit van de voorlopige hechtenis bepalen de onderzoeksrechters en -gerechten ook waar het aanhoudingsbevel zal worden uitgevoerd: in de gevangenis of in een andere opgegeven verblijfplaats.

Het aanhoudingsbevel heeft momenteel een initiële geldigheidsduur van vijf dagen. De eerste beslissing van de onderzoeksrechter moet vervolgens worden bevestigd door de raadkamer, waarvan de beslissing tot de handhaving van de hechtenis tweemaal één maand geldig is, en vervolgens in periodes van twee maanden hernieuwbaar is. Deze geldigheidsduur is niet gebonden aan een absoluut maximum. De geldigheidsduur van de beslissingen met betrekking tot alternatieven is daarentegen beperkt tot drie maanden, die hernieuwbaar zijn. Het is ook mogelijk om

de beslissingen van de raadkamer aan te vechten voor de kamer van inbeschuldigingstelling. De onderzoeksrechter die een aanhoudingsbevel heeft uitgevaardigd, kan overigens op elk ogenblik beslissen om dit aanhoudingsbevel op te heffen en de gedetineerde dus vrij te laten, zonder dat het openbaar ministerie zich daartegen kan verzetten.

2. EEN EMPIRISCH ONDERZOEK

Naast beschrijvende studies of studies gericht op juridische of praktische maatregelen die de toepassing van de voorlopige hechtenis in België zouden kunnen verminderen, zijn er ook diverse onderzoeken over de besluitvormingsprocessen of de factoren die daarbij een rol spelen⁵ (Burssens, 2011). Het onderzoek waarvan de resultaten in dit artikel worden gepresenteerd, sluit aan op deze studies en bevestigt en nuanceert ze. Dankzij dit onderzoek zijn er eindelijk gegevens beschikbaar die niet alleen betrekking hebben op welke dossiers er binnen een gerechtelijk onderzoek worden behandeld, maar ook op welke stappen tijdens het gerechtelijk onderzoek worden ondernomen doorheen de tijd⁶. Het doel was om de correlaties te onderzoeken tussen een zo groot mogelijk geheel van factoren en de toepassing en duur van de voorlopige hechtenis. Deze correlaties werden bestudeerd aan de hand van analyses, op basis waarvan modellen konden worden opgemaakt die de waargenomen beslissingen en de duur voorspellen. Door verschillende jaren in aanmerking te nemen, waren we zeker van de stabiliteit van het verklarende karakter van de variantie die werd waargenomen bij deze factoren.

Daarvoor werd een steekproef van 1.387 personen samengesteld op basis van strafzaken – zonder te focussen op één wanbedrijf in het bijzonder – die aan het parket werden signaleerd in mei en november 1993, 1998, 2003 en 2008⁷ in de arrondissementen Antwerpen, Brussel en Luik⁸ en waarvoor een gerechtelijk onderzoek werd ingesteld. De periode en de ijkpunten werden gekozen om rekening te houden met de eventuele impact van het politieke, institutionele en zelfs medialandschap op de voorlopige hechtenis, zoals de goedkeuring van de wet van 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, de gevolgen van de zaak Dutroux in 1996, een hernieuwde aandacht voor de voorlopige hechtenis in de politiek en diverse wijzigingen van de controlemodaliteiten van de voorlopige hechtenis in 2005.

5 Zoals persoonlijke kenmerken of kenmerken die verband houden met het dossier, maar ook contextuele of organisatorische aspecten...

6 In tegenstelling tot de voorgaande studies (de Coninck van Noyen, De Nauw, 1989; Snacken *et al.*, 1997) focust deze studie niet op één welbepaalde soort van wanbedrijven en werd ook geen specifiek jaar gekozen, maar werden gegevens verzameld die een uitgestrekte periode dekken.

7 Aangezien de steekproef van het onderzoek geen openstaande dossiers van na 2008 omvat, was het dus niet mogelijk om de eventuele impact van latere ontwikkelingen in de wetgeving te bestuderen: de Salduz-wet, de invoering van de hechtenis onder elektronisch toezicht als uitvoeringsmodaliteit van een aanhoudingsbevel, en de wet die de duur van een gerechtelijke aanhouding van 24 uur naar 48 uur heeft verhoogd.

8 De steekproef is niet representatief voor heel België, maar deze gerechtelijke arrondissementen zijn goed voor ongeveer de helft van alle aanhoudingsbevelen die op nationaal niveau worden uitgevaardigd (bijvoorbeeld Daeninck *et al.*, 2005; De Man *et al.*, 2009).

Voor iedere betrokkene bij een dossier, en behalve de gegevens op basis waarvan kan worden vastgesteld of deze persoon onder aanhoudingsbevel is geplaatst en zo ja, voor hoelang, hebben de relevante factoren betrekking op:

- de identificatie van het dossier en van de betrokken actoren bij de instelling van het gerechtelijk onderzoek;
- de beschrijving van de onderzoeksdaeden en expertises (type en duur) die op verzoek van de onderzoeksrechter plaatsvinden in het kader van dit dossier, en of er aanvullende handelingen werden gevraagd door een verdachte of een burgerlijke partij;
- sociaal- economische en gerechtelijke eigenschappen die beschikbaar zijn in het dossier over de verdachte;
- de beschrijving van de aard en de omstandigheden van de feiten;
- het aantonen van de motivering van de instelling van het gerechtelijk onderzoek, van de beslissing die werd genomen tijdens de eventuele eerste voorleiding bij de onderzoeksrechter, en van de situaties van hechtenis en vrijlating van de betrokkene en van andere personen die als verdachten betrokken zijn bij het dossier;
- de beschrijving van de situatie van de persoon in de fase van de regeling van de rechtspleging en van het vonnis;
- de beschrijving, in voorkomend geval, van de motiveringen en modaliteiten voor de plaatsing in voorlopige hechtenis, alsook het verloop en de beëindiging ervan.

Voor de beslissing en voor de duur werden de eventuele correlaties met deze factoren telkens in het algemeen maar ook per referentiejaar getest.

3. BELANGRIJKSTE RESULTATEN

Om de voorlopige hechtenis toe te lichten, moet er een onderscheid worden gemaakt tussen twee aspecten: enerzijds de beslissing tot plaatsing in voorlopige hechtenis door de onderzoeksrechter en anderzijds de duur van de hechtenis. De verklaringen die in dit artikel worden aangereikt, zijn het resultaat van een statistische analyse van de factoren waarmee in de studie rekening wordt gehouden voor zover deze factoren aanwezig zijn in de onderzochte dossiers. Het doel van deze zogenaamde regressieanalyse is om van al deze factoren die tegelijkertijd in aanmerking worden genomen de factoren te belichten die een significante correlatie vertonen met de beslissing en/of de duur, alsook de zin en de kracht van dit verband⁹. De analyse resulteerde in modellen die, in meerdere of

⁹ Het significante karakter van een correlatie wijst erop dat de waargenomen verschillen in frequentie van de (afhankelijke) variabele die wordt bestudeerd (bijvoorbeeld de beslissing: het aantal beslissingen om een aanhoudingsbevel al dan niet uit te vaardigen) voor elke modaliteit van een verklarende factor (bijvoorbeeld: man of vrouw zijn) niet willekeurig kunnen worden toegekend. De regressieanalyse maakt het mogelijk om deze test uit te voeren voor een geheel van factoren tegelijkertijd. Zo zijn we onder andere zeker dat de verschillen die voor een factor worden waargenomen in werkelijkheid niet kunnen worden toegekend aan een andere factor die in de analyse is opgenomen.

Wie in België gedomicilieerd is, loopt bijna de helft minder kans om te worden gedetineerd dan personen die geen vaste woonplaats hebben of die in het buitenland gedomicilieerd zijn. De wettelijke verblijfplaats lijkt verband te houden met een bekommernis bij magistraten over het vluchtrisico of het risico op onttrekking bij de verdachte (Snacken et al., 1999).

Wanneer er een ander probleem dan het misdrijf zelf bij te pas komt (drugsgebruik, psychopathologie, sociale problemen ...), is het risico op detentie meer dan twee keer zo groot. Zo komt het feit dat de verdachte drugsgebruiker is vrij vaak voor in vergelijking met de vele andere motiveringen om een aanhoudingsbevel te vorderen in Brussel.

Ook wanneer de persoon eerder al is veroordeeld tot een gevangenisstraf, stijgt het risico om te worden gedetineerd.

Wanneer een of meerdere andere personen zijn aangeklaagd, neemt de kans op detentie af, maar wanneer een andere verdachte is gedetineerd (voordat of op het ogenblik dat de betrokkene voor de onderzoeksrechter verschijnt), neemt het risico om zelf te worden gedetineerd sterk toe.

Wanneer men ervan wordt beschuldigd – eventueel als een van meerdere aanklachten in het kader van hetzelfde dossier – bepaalde categorieën van misdrijven te hebben begaan, heeft dat ook een invloed op de kans dat er een aanhoudingsbevel wordt uitgevaardigd. Zo is het risico op detentie kleiner wanneer het om fraude gaat. Het risico neemt daarentegen toe wanneer er sprake is van een ernstig of gewelddadig misdrijf tegen goederen (zoals diefstal met geweld of bedreiging), maar ook wanneer de kwalificatie ‘bendevoorming’ verschijnt.

Door het onderzoek niet af te bakenen tot één type misdrijf (bijvoorbeeld ernstige diefstal, drugshandel of de invoer of uitvoer van drugs), zien we dat de aanpak durft verschillen naargelang het type misdrijf. Bovendien kunnen we nu ook de idee nuanceren dat de toepassing van de voorlopige hechtenis nagenoeg het enige antwoord van de onderzoeksrechters zou zijn (Snacken *et al.*, 1999). Zo hebben we er de aandacht op kunnen vestigen dat het aanhoudingsbevel, over het geheel genomen, verre van een automatisme is, ook al is dit de voornaamste uitkomst wanneer de verdachte voor de onderzoeksrechter verschijnt: zoals Tabel II hieronder aangeeft, wordt in iets meer dan 60% van alle bestudeerde situaties (bijna 70% in 1998) een aanhoudingsbevel uitgevaardigd. We merken op dat – zoals we al hebben vermeld – hoewel het totale aandeel van de beslissingen tot behoud van vrijheid zich lijkt te handhaven (tegen de achtergrond van een toenemende toepassing van de voorlopige hechtenis en van alternatieven hiervoor), deze beslissingen vooral steeds vaker gepaard gaan met voorwaarden.

Tabel II. Beslissingen om al dan niet een aanhoudingsbevel uit te vaardigen voor de verdachte die voor de onderzoeksrechter verschijnt, uitgedrukt in %, totaal en per jaar (N = 920; 5 missings)

	Jaar				TOTAAL
	1993	1998	2003	2008	
Bestissing OR (bij voorleiding)					
Aanhouding	58,7	68,2	62,6	64,0	63,6
Niet-aanhouding	41,3	31,8	37,4	36,0	36,4
<i>Vrij zonder voorwaarden</i>	82,6	76,8	76,3	65,4	75,5
<i>Vrij met voorwaarden</i>	17,4	23,2	23,8	34,6	24,5
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Naast de hierboven reeds vermelde kenmerken vestigen we nog de aandacht op twee factoren die op significante wijze verband lijken te houden met het al dan niet uitvaardigen van een aanhoudingsbevel.

Enerzijds gaan sommige modaliteiten van de gerechtelijke tussenkomst op het ogenblik van de besluitvorming door de onderzoeksrechter, vooral de aanwezigheid van 'specifieke' onderzoekshandelingen (met inbegrip van expertises), gepaard met een stijging van het risico om te worden gedetineerd.

Anderzijds is gebleken dat het risico op detentie (enigszins) groter is in Antwerpen en Luik dan in Brussel. Onze analyse bevestigt dat het gerechtelijk arrondissement als dusdanig een voorspellende factor voor de plaatsing in voorlopige hechtenis is die meer naar voren springt dan de andere bestudeerde factoren.

Bij de factoren die geen invloed hebben op de beslissing, vinden we de meeste misdrijfcategorieën, aangezien maar enkele gecorreleerd zijn met een variatie in het uitvaardigingspercentage van de aanhoudingsbevelen. Terwijl De Pauw in 2009 overigens vaststelt dat vrouwen minder vaak worden gedetineerd – 45,0% van de mannen wordt onder aanhoudingsbevel geplaatst tegenover 23,8% van de vrouwen – wordt dit verschil in onze analyse verklaard door andere kenmerken van het dossier dan het geslacht van de beklaagde. Het lijkt er ook op dat de tijd waarover de onderzoeksrechter beschikt om een beslissing te nemen geen doorslaggevende rol speelt.

DE WAARGENOMEN DUUR BETER VERKLAREN

Het is één ding om meer inzicht te krijgen in de factoren die een plaatsing in voorlopige hechtenis als dusdanig beïnvloeden, maar het is nog iets anders om de factoren te bepalen die op de duur van deze hechtenis inwerken. In aanvulling op de multivariate analyse heeft een lineaire regressie (uitgevoerd op basis van de 625 gevallen waarin een voorlopige hechtenis werd waargenomen) dus ook de aandacht gevestigd op een aantal factoren die de waargenomen duur voorspellen. We bespreken ze hier volgens hun relatieve belang (in stijgende volgorde).

Deze factoren verwijzen in de eerste plaats naar persoonlijke kenmerken, zoals het bestaan van een bepaalde problematiek (die kunnen verwijzen naar het gedrag in het algemeen, naar het gebruik van alcohol of verdovende middelen in het bijzonder of nog, naar de gezinssituatie,...) bij een, overigens relatief jonge, man. Het geslacht lijkt dus duidelijker significant om de duur van de hechtenis te verklaren dan de beslissing ertoe. De vermelding van een onderliggende problematiek gaat gepaard met een langere duur. Ouder dan veertig jaar zijn, heeft daarentegen een omgekeerde impact.

Terwijl Snacken et al. (1997) erop wijzen dat, in het kader van hun onderzoek dat beperkt was tot drugsmisdrijven (drugshandel of -gebruik), de aard van het misdrijf over het algemeen een invloed heeft op de duur, merken we in onze studie op dat alleen druggerelateerde of seksuele misdrijven significant gecorreleerd zijn met de duur, in die zin dat de duur langer is.

Zoals reeds vermeld, is de onderzoeksrechter verplicht om elke plaatsing onder aanhoudingsbevel te motiveren. Behalve bepaalde dwingende criteria kunnen diverse redenen worden aangehaald om de toepassing van de voorlopige hechtenis te rechtvaardigen: risico op recidive, vluchtrisico, maar ook gevaar voor de veiligheid, de volksgezondheid of zelfs de belangen van het onderzoek (art. 16 van de wet van 20 juli 1990). De geanalyseerde motiveringen in de dossiers zijn verschillende combinaties van dergelijke criteria die ongewijzigd zijn overgenomen uit de wet. Want zoals Christiaensen et al. al benadrukten in 1991, vertonen deze motiveringen een zeer stereotiep en zelfs algemeengeldig karakter, aangezien ze voornamelijk verwijzen naar de criteria in de wet en op maar weinig van de specifieke elementen in het dossier voortbouwen (de Coninck van Noyen & De Nauw, 1989; Snacken et al., 1997). In de loop van de bestudeerde jaren is de bescherming van de maatschappij een nagenoeg alomtegenwoordige motivering geworden, die wordt gecorreleerd met een langere duur van de voorlopige hechtenis. Zo'n vaststelling lijkt aan te sluiten bij de hypothese die naar voren wordt gebracht door Snacken & Raes (2001), van een actuele inflatie van het veiligheids- en risicobeheersingsdenken. In overeenstemming met diverse onderzoeken, die in het bijzonder betrekking hebben op het veiligheidsbeleid, wijzen Snacken & Raes in het kader van de voorlopige hechtenis ook op een tendens die een 'punitieve wending' wordt genoemd (zie Garland, 2001). Het betreft de ontwikkeling van een logica die verschillende voordelen toekent aan de voorlopige hechtenis: een onmiddellijke sanctie opleggen waarvan het strafeffect wordt versterkt door slechte detentievoorwaarden, een veroordeling tot onvoorwaardelijke hechtenis garanderen¹², de toepassing van andere, volgende straffen verhinderen of meer controle mogelijk maken voor vreemdelingen en/of personen die zijn aangeklaagd in het kader van drugszaken (Mary, 2011, 195-196).

¹² Gemotiveerd door de anticipatie op de niet-uitvoering van korte straffen, brengt het aanhoudingsbevel, dat door de onderzoeksrechter is uitgevaardigd, de feitenrechter er immers meestal toe om de periode van de voorlopige hechtenis minstens te dekken door een veroordeling tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf, die overigens wordt toegevoegd aan het strafblad van de veroordeelde.

De vermelding van een gevangenisstraf op het strafblad en de buitenlandse nationaliteit zijn factoren die niet alleen het risico op plaatsing in voorlopige hechtenis vergroten maar ook de duur ervan verlengen.

Dit effect op de beslissing tot uitvaardiging van het aanhoudingsbevel en op de langere duur van de hechtenis wordt ook vastgesteld voor het criterium van het gerechtelijk arrondissement waar het gerechtelijk onderzoek wordt ingesteld: de voorlopige hechtenissen duren langer in Brussel en Luik. Zo blijkt dat men in Antwerpen meer kans maakt om onder een aanhoudingsbevel te worden geplaatst, maar dan voor kortere duur.

Een laatste factor weegt bijzonder hard door: de aanwezigheid van (reeds gecorreleerd met de beslissing) en vooral het aantal specifieke handelingen, daden en/of expertises die door de onderzoeksrechter werden gevraagd in elk dossier. Naast dit aantal werd ook de duur van de onderzoekshandelingen en expertises aangestipt als mogelijke oorzaak van een langere duur van de voorlopige hechtenis (Christiaensen et al., 1991). Uiteindelijk wijst ons onderzoek er echter op dat niet zozeer het type of enkel de duur van de door de onderzoeksrechter gevraagde handelingen maar wel het aantal handelingen een grote invloed heeft op de duur van de voorlopige hechtenis.

We merken op dat in België gedomicilieerd zijn – deze factor werd aangestipt in het kader van de beslissing en is in het verleden vaak aangehaald als een factor die tot een kortere duur van de hechtenis leidt – geen significant effect lijkt te hebben in ons onderzoek.

CONCLUSIES

Aan de hand van dossiers die bij het parket werden geopend en waarvoor een gerechtelijk onderzoek werd ingesteld, hebben we tussen 1993 en 2008 onderzocht of bepaalde kenmerken een invloed hebben op de keuze voor het uitvaardigen van een aanhoudingsbevel. Onze resultaten tonen aan dat bepaalde variabelen samenhangen met een voorlopige hechtenis (geboorteland, onderliggende problematiek, aantal medeverdachten, minstens één medeverdachte in hechtenis) en dat het over de hele onderzoeksperiode grosso modo dezelfde variabelen zijn die een rol spelen bij de beslissing¹³. Met andere woorden, we vinden geen indicatie dat de onderzoeksrechters dergelijke dossiers door de jaren heen anders zouden hebben beoordeeld, wat de toegenomen toepassing van de voorlopige hechtenis had kunnen verklaard, althans tot op zekere hoogte. Deze resultaten suggereren dat de verklaring voor de toegenomen uitvoering van de voorlopige hechtenis elders moet worden gezocht. Dit zijn de meest plausibele hypothesen.

¹³ Er werden voor elk jaar modellen van de beslissing opgemaakt. Daaruit blijkt dat, terwijl sommige factoren van het algemene model soms amper een impact lijken te hebben in één en meestal twee van de vier onderzochte jaren, andere factoren een grote stabiliteit vertonen.

Ten eerste is er de hypothese van de impact van de maatschappelijke context rond de versterking van de veiligheid. Zo merken we op dat wat de motivering van de uitgevaardigde aanhoudingsbevelen betreft, de 'bescherming van de maatschappij' steeds meer centraal staat: deze reden wordt in 2008 in 94 % van de gevallen (tegenover 69,7% in 1993) vermeld en hangt samen met een langere hechtenis.

Ten tweede is er de hypothese die ook al in andere onderzoeken werd geformuleerd en vaak door deskundigen wordt aangehaald (zie met name Tange, 2011; Burssens, 2011), namelijk dat de tendensen op het gebied van criminaliteit zouden kunnen zijn veranderd, wat een toenemende toepassing van de voorlopige hechtenis meebrengt. Dit zou verband kunnen houden met het toenemende aantal ernstige misdrijven of met een wijziging in het profiel van de verdachten. Een stijging van het aantal vervolgte jongeren, verdachten die betrokken zijn bij bendes of verdachten zonder vaste woonplaats in België zal een weerslag hebben op de mate waarin de voorlopige hechtenis wordt toegepast.

Ten derde is het mogelijk dat er binnen het onderzoekssysteem een verandering van aanpak is doorgevoerd, die echter niet werd vastgesteld in het kader van dit onderzoek op basis van de kenmerken van de dossiers. Het is denkbaar dat de onderzoeksrechter bepaalde elementen in de dossiers, die in ons onderzoek niet naar voren zijn gekomen, nu vaker aanwenden. Zo'n verandering zou zich ook hebben kunnen voorgedaan in fasen voorafgaand aan de besluitvorming door de onderzoeksrechter. Wanneer de politie of het parket bepaalde feiten dus anders gaat benoemen (bijvoorbeeld door de kwalificatie 'bendevorming' sneller te gebruiken ten aanzien van een groep), kan dat een impact hebben op de mate van toepassing van de voorlopige hechtenis.

Andere hypothesen die een toenemend gebruik van de voorlopige hechtenis verklaren, zoals externe druk (van andere actoren zoals de politie, de publieke opinie en de media) maar ook frustratie over de strafuitvoering (in dit geval de niet-uitvoering van de kortste gevangenisstraffen) zijn moeilijk na te gaan op basis van de hier gehanteerde onderzoeksmodaliteiten. Eerder – kwalitatief – onderzoek wijst er echter op dat dergelijke elementen zeker een rol spelen (zie Burssens, 2011; Tange, 2013).

Dankzij ons onderzoek konden er een aantal factoren worden bepaald die de tenuitvoerlegging en de duur van de voorlopige hechtenis verklaren. De uitdaging voor toekomstig onderzoek op dit terrein is nu vooral om mogelijke verschuivingen of evoluties in de toestroom te analyseren en te beschrijven op het niveau van het gerechtelijk onderzoek en de dossierafhandeling (motivering, toepassing van alternatieven). Vooral wat deze toestroom betreft, zal het interessant zijn om de evolutie uit te diepen van het aantal gerechtelijke onderzoeken waarbij personen worden aangeklaagd met kenmerken waardoor zij meer risico lopen om te worden gedetineerd of om langer in hechtenis te blijven.

BIBLIOGRAPHIE

Aebi, Marcelo, en Julien Chopin. *SPACE II - Council of Europe Annual Penal Statistics. Survey 2016: Persons Serving Non-Custodial Sanctions and Measures in 2016*. Strasbourg: Council of Europe, 2017.

Aebi, Marcelo, Mélanie Tiago, Léa Berger-Kolopp, en Christine Burkhardt. *SPACE I - Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2016*. Strasbourg: Council of Europe, 2018.

Burssens, Dieter. « Voorlopige hechtenis (z)onder voorwaarden. Actoren van het gerechtelijk onderzoek in debat ». In *De voorlopige hechtenis en haar alternatieven. Onderzoekers en actoren in debat*, redactie door Alexia Jonckheere en Eric Maes, 5772. Gent: Academia Press, 2011.

Burssens, Dieter, Carrol Tange, en Eric Maes. *Op zoek naar determinanten van de toepassing en de duur van de voorlopige hechtenis - A la recherche de déterminants du recours à la détention préventive et de sa durée*. Onderzoeksrapport 39. Brussel: Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, 2015.

Christiaensen, Stef, Peter Claes, en Lieven Dupont. *Het strafrechtelijk vooronderzoek en de voorlopige hechtenis: een verkennend onderzoek*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven, 1991.

Daeninck, Philip, Alexia Jonckheere, Samuel Deltenre, en Eric Maes. *Onderzoek inzake de voorlopige hechtenis. Analyse van de juridische mogelijkheden om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen - Recherche sur la détention préventive. Analyse des moyens juridiques susceptibles de réduire la détention préventive*. Brussel: Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, 2005.

de Coninck van Noyen, Sabine, en Alain De Nauw. *De toepassing van de voorlopige hechtenis*, Brussel, Vrije Universiteit Brussel, 1989.

De Man, Caroline, Rosamunde Van Brakel, Eric Maes, en Benjamin Mine. *Toepassingsmogelijkheden van het elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis - Possibilités d'application de la surveillance électronique dans le cadre de la détention préventive*. Brussel: Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, 2009.

De Pauw, Walter. *Justitie onder invloed. Belgen en vreemdelingen voor de correctionele rechtbank in Brussel: 28 jaar straftoemeting in drugszaken.* Brussel: VUB Press, 2009.

Garland, David. *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society.* Chicago: The University Of Chicago Press, 2001.

Maes, Eric. « Quelques données chiffrées sur l'application de la détention préventive et de ses alternatives ». In *Détention préventive: comment sans sortir ?*, redactie door Laura Aubert, 59-89. Brussel: Bruylant, Collection Galets Rouges, 2017.

Maes, Eric, Alexia Jonckheere, en Magali Deblock. *DETOUR-Towards Pre-Trial Detention as Ultima Ratio. 2nd Belgian National Report on Expert Interviews.* Brussel: Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, 2017.

Mary, Philippe. « Effets sur la détention, effets de la détention ». In *Détention préventive: comment sans sortir ?*, redactie door Laura Aubert, 181-196. Brussel: Bruylant, Collection Galets Rouges, 2017.

Snacken, Sonja, en An Raes. *Onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden.* Brussel: Vrije Universiteit Brussel, 2001.

Tange, Carrol. « La détention préventive: pis-aller du système pénal? » In *La détention préventive et ses alternatives. Chercheurs et acteurs en débat*, redactie door Alexia Jonckheere en Eric Maes, 73101. Gent: Academia Press, 2011.

Tange, Carrol. « Les activités des juges d'instruction entre principe et réalité. Une exploration des enjeux de l'institution ». *Revue de droit pénal et de criminologie* 78 (2013): 709733.

Tange, Carrol, Dieter Burskens, en Eric Maes. « La détention avant jugement en Belgique. Etude empirique des facteurs explicatifs du recours au mandat d'arrêt et de sa durée ». *Champ Pénal/Penal Field* 16 (2019), <https://doi.org/10.4000/champpenal.10921>.